AcademyGate Publishing
p-ISSN 2790-0029; e-ISSN 2790-0037

TERRITORIAL DISPUTES AND THEIR RESOLUTION BETWEEN THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND GEORGIA

Aysel Aliyeva[1]

UDC: 94 (479.24)
LBC: 63.3(5)6
HoS: 42
DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

Keywords:

Disputed territories
Historical context
Diplomatic relations
Regional relations

ABSTRACT

The concept of "territory" is of vital importance as one of the most important subjects of law and international relations. As is well known, territories can often be disputed either between states or within states. These disputes can lead to bigger conflicts later.

The issue of disputed territories between Azerbaijan and Georgia revolves primarily around Borchali and Zagatala regions.

The general information about Borchali region is that this region is mainly inhabited by ethnic Azerbaijanis and has historical ties with both Azerbaijan and Georgia. After the collapse of the Soviet Union, the borders drawn during the Soviet era have become an object of controversy.

The general information about Zagatala region is that Zagatala is located in the north of Azerbaijan, near the Georgian border. The region has ethnic and cultural significance for both countries. The current situation is that Zagatala, like Borchali, has a mixed population.

[1]. graduate student, Western Caspian University; Baku, Azerbaijan
E-mail: ayseleliyeb2002@icloud.com
https://orcid.org/0009-0004-6849-6089
To cite this article: Aliyeva, A. [2024]. Territorial Disputes and Their Resolution between the Azerbaijan Democratic Republic and Georgia. *History of Science journal*, *5(4)*, pp.91-98.
https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

Article history:
Received: 22.09.2024
Accepted: 01.11.2024

AcademyGate Publishing
p-ISSN 2790-0029; e-ISSN 2790-0037

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ VƏ GÜRCÜSTAN ARASINDA ƏRAZİ MÜBAHİSƏLƏRİ VƏ HƏLLİ

Aysel Əliyeva [1]

UOT: 94 (479.24)
KBT: 63.3(5)6
HoS: 42
DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

Açar sözlər:

Mübahisəli ərazilər
Tarixi kontekst
Diplomatik münasibətlər
Regional münasibətlər

ANNOTASİYA

"Ərazi" anlayışı hüququn və beynəlxalq münasibətlərin ən mühüm subyektlərindən biri kimi həyati əhəmiyyət kəsb edir. Məlum olduğu kimi, ərazilər çox vaxt dövlət daxilində, ya da dövlətlər arasında mübahisə edilə bilər. Belə mübahisələr sonradan daha böyük münaqişələrə də yol verə bilər.

Azərbaycan və Gürcüstan arasında mübahisəli ərazilər məsələsi ilk növbədə Borçalı və Zaqatala rayonları ətrafında cərəyan edir.

Borçalı rayonu haqqında ümumi məlumat belədir ki, bu regionda əsasən etnik azərbaycanlılar məskunlaşıb və həm Azərbaycan, həm də Gürcüstanla tarixi əlaqələri var. Sovet İttifaqının dağılmasından sonra sovet dövründə çəkilmiş sərhədlər mübahisə obyektinə çevrilmişdir.

Zaqatala rayonu haqqında ümumi məlumat belədir ki, Zaqatala Azərbaycanın şimalında, Gürcüstan sərhədinə yaxın ərazidə yerləşir. Bölgənin hər iki ölkə üçün etnik və mədəni əhəmiyyəti var. Hazırkı Vəziyyət isə belədir ki, Borçalı kimi Zaqatala da qarışıq əhaliyə malikdir.

[1] Qərbi Kaspi Universitetinin magistrantı; Bakı, Azərbaycan
E-mail: ayseleliyeb2002@icloud.com
https://orcid.org/0009-0004-6849-6089
Məqaləyə istinad: Əliyeva, A. [2024]. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Gürcüstan Arasında Ərazi Mübahisələri və Həlli. *History of Science jurnalı, 5(4),* səh.91-98.
https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

Məqalənin tarixçəsi:
Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 22.09.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 18.10.2024
Çapa qəbul edilmişdir: 01.11.2024

ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ СПОРЫ И ИХ УРЕГУЛИРОВАНИЕ МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И ГРУЗИЕЙ

Айсель Алиева[1]

УДК: 94 (479.24)
ББК: 63.3(5)6
HoS: 42
DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

Ключевые слова:

Спорные территории, Исторический контекст, Дипломатические отношения, Региональные отношения

АННОТАЦИЯ

Понятие «территория» имеет жизненно важное значение как один из важнейших субъектов права и международных отношений. Как известно, территории часто могут быть спорными как между государствами, так и внутри государств. Эти споры могут впоследствии привести к более серьезным конфликтам.

Вопрос спорных территорий между Азербайджаном и Грузией вращается в первую очередь вокруг Борчалинского и Загатальского районов.

Общая информация о Борчалинском районе такова, что этот регион населен в основном этническими азербайджанцами и имеет исторические связи как с Азербайджаном, так и с Грузией. После распада Советского Союза границы, проведенные в советское время, стали предметом споров.

Общие сведения о Загатальском районе таковы, что Загатала расположена на севере Азербайджана, недалеко от границы с Грузией. Регион имеет этническое и культурное значение для обеих стран. Нынешняя ситуация такова, что в Загатале, как и в Борчали, смешанное население.

[1] Магистр Западно Каспийского Университета; Баку, Азербайджан
E-mail: ayseleliyeb2002@icloud.com
https://orcid.org/0009-0004-6849-6089

Цитировать статью: Алиева, А. [2024]. Территориальные споры и их урегулирование между Азербайджанской Демократической Республикой и Грузией. *Журнал History of Science, 5(4),* с.91-98.
https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i4.91-98

История статьи:
Статья поступила в редакцию: 22.09.2024
Отправлена на доработку: 18.10.2024
Принята для печати: 01.11.2024

1.Giriş

Birinci və İkinci Dünya Müharibələrinin sonunda ilk dəfə yaranan ərazi mübahisələrinin əksəriyyəti müəyyən dərəcədə praktiki olaraq həllini tapsa da, bu ərazi mübahisələrinin bəziləri təəssüf ki, ciddi müharibələrlə nəticələnmiş və mühüm humanitar problemlərə səbəb olmuşdur.

Sovet İttifaqının dağılmasından sonra Qafqaz regionunda 20-yə yaxın yeni müstəqil dövlətin yaranması bu dövlətlərin həm əraziləri, həm də sərhədləri ilə bağlı intensiv müzakirələrə səbəb oldu. Məqalədə XX əsrin ilk rübündə Azərbaycan və Gürcüstan arasındakə tarixi-siyasi məsələlər tədqiqata cəlb edilmiş, əsasən də Borçalı və Zaqatala bölgələrində mübahisəyə səbəb olan ərazilər barədə məlumat verilmiş, müasir qənaətlər açıqlanmışdır.

2.Tarixi kontekst

Azərbaycan hər zaman Axalsıx və Axalkalaki rayonlarında yaşayan soydaşlarının müstəqillik istəyini dəstəkləyib. Batumi və Qars bölgələrinin müsəlman əhalisi ilə birləşərək Cənub-Qərbi Cümhuriyyəti yaratdılar. Azərbaycan Respublikası müttəfiq komandanlığın qarşısında Cənub-Qərbi Respublikasını dəstəklədi və onu praktiki olaraq tanıdı.

Azərbaycan Respublikası Hökuməti Versal Sülh Konfransına seçilmiş Azərbaycan nümayəndə heyətinə tarixi məskunlaşma yerləri məcburi köçkün düşmüş Cənubi Qafqaz azərbaycanlılarının "fiziki varlığının xilası üçün" dünya ictimaiyyətinə müraciət etmək səlahiyyəti verdi.

Gürcüstanın tərkibində yaşayan azərbaycanlıların hüquqlarını müdafiə edən Azərbaycanın tələblərinə Gürcüstan hökuməti qəzəbləndi. Eyni zamanda məlumdur ki, Azərbaycan hökuməti təkcə öz vətəndaşlarının - etnik azərbaycanlıların deyil, bütün Qafqaz müsəlmanlarının da hüquqlarını müdafiə edirdi. Gürcülər nəinki əzəli Azərbaycan torpaqlarını zəbt edib, həm "mübahisəli ərazilər"in bir tərəfində öz qohumlarını ünsiyyətdən və azad iqtisadi fəaliyyət imkanlarından məhrum etdilər. Gürcülər iddialarını Azərbaycanın Qazax rayonuna da uzadılar. Dinc azərbaycanlı sakinlər Gürcüstanın aqressiv istəklərinə etiraz edirdilər. Beləliklə heç bir şey, heç bir tədbir və maneə azərbaycanlıları öz arzularından əl çəkməyə məcbur edə bilməzdi.

1920-ci ilin iyununda Borçalıda müsəlmanların zorla tərksilah edilməsinə etiraz olaraq qurultay keçirildi. Gürcüstan Rusiya ilə Moskva müqaviləsi bağlayaraq təkcə Cənub-Qərbi Qafqazın Azərbaycan torpaqları - Axalsıx, Axalkalaki, Borçalinski və digər rayonları deyil, həm də Şimal-Qərbi Azərbaycanın bir hissəsi - Zaqatala qəzası ilə öz aralarında sövdələşdi. "Gürcüstan" qəzeti həqiqətləri gizlədərək yazırdı: "Azərbaycanla bağlı hər hansı istinad nə məqsədəuyğundur, nə də əsaslıdır. Onun, əlbəttə ki, öz iradəsi yoxdur və bu əraziyə Moskva hökuməti özü sərəncam verib".

Qeyd etmək lazımdır ki, ən çox Borçalı qəzasının azərbaycanlıları dinc Azərbaycan kəndlərində fəaliyyət göstərən erməni quldurlarından əziyyət çəkirdilər.

1920-ci ilin payızında türk qoşunları Gümrü və Qarakilsəni tutaraq Borçalı mahalının Dorian hissəsinə doğru irəlilədilər. Ermənistan yardım üçün Gürcüstana üz tutdu. 1920-ci il noyabrın 13-də Ermənistan və Gürcüstan Borçalı qəzasının Lori hissəsinin neytral zonasının Gürcüstanın nəzarətinə keçməsi haqqında müqavilə bağladılar.

Bolşevik istilası və Cənubi Qafqaz dövlətlərinin daxili işlərinə qarışması hadisələrin inkişafına mane olurdu. Ermənilər vəziyyəti əvvəlcədən hesablayıb, Moskva ilə razılığa gəlmişdilər.

Azərbaycanın sovet qoşunları tərəfindən işğalı ilə Ermənistan tərəfi yenidən Lori hissəsini tələb etməyə başladı. Məlum olduğu kimi, 1921-ci il fevralın 11-12-də Lori üsyanının təşkilində ermənilərin töhfəsi olub, bunun sayəsində fevralın 23-də Gürcüstanda sovet işğalı rejimi qurulub.

1921-ci il noyabrın 6-da RKP (b) Qafqaz Bürosunun qərarı ilə Dorian bölməsi göstərdikləri "xidmətlər" müqabilində Ermənistana verildi.

1922-ci il dekabrın 22-də Borçalinski qəzasının Vorontsovski rayonu da Ermənistanın Lori-Pəmbək rayonuna birləşdirildi. Keçmiş Borçalı rayonunun azərbaycanlı əhalisi erməni işğalçıları tərəfindən tədricən öz doğma yurd-yuvalarından qovulmuş, 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana və Azərbaycan xalqına qarşı təcavüzü başlanandan sonra azərbaycanlılar məcburi köçkünlərin yaşadığı ərazilərdən zorla qovulmuşdur.

1929-cu ildə Borçalinski rayonu ləğv edildi. Keçmiş Borçalinski rayonunun ərazisində Sovet hakimiyyəti üç inzibati rayon - Borçalinski (Marneuli), Lüksemburq (Bolnisi) və Başkeçidski (Dmanis) təşkil etdi. 1949-cu ildə Borçalı rayonunun adı dəyişdirilərək Marneuli adlandırılmış, bununla da azərbaycanlıları tarixi yaddaşdan məhrum etməyə cəhd edilmişdir. [1, s.127]

3.Etnik Tərkib

Bu bölgələrdəki etnik tərkib, xüsusilə Gürcüstanda azərbaycanlıların və Azərbaycanda gürcülərin olması yerli siyasət və hisslərdə həlledici rol oynayır.

2014-cü ilin siyahıyaalınmasına əsasən, Gürcüstanda 233024 etnik azərbaycanlı yaşayır. [2]

Son ilin məlumatlarına əsasən azərbaycanlılar Gürcüstan əhalisinin 6,5%-ni təşkil edir və ölkənin ən böyük etnik azlığıdır, əsasən Kvemo Kartli, Kaxeti, Şida Kartli və Mtsxeta-Mtianeti kimi kənd yerlərində yaşayırlar. Paytaxt Tbilisidə tarixi azərbaycanlı icması və digər bölgələrdə daha kiçik icmalar mövcuddur. 1980-ci illərin sonunda Gürcüstanın azərbaycanlılar yaşayan rayonlarında müəyyən gərginliklər yaşandı. Lakin onlar heç vaxt silahlı toqquşmalara keçməyiblər.

Bu gün etnik azərbaycanlıların məskunlaşdığı ərazi tarixi Borçalı kimi tanınır. 1604-cü ildə Səfəvi şahı I Abbasın dövründə burada Borçalı xanlığı qurulmuşdur.

Borçalı xanlığı 1604-cü ildən 1755-ci ilə qədər paytaxtı Ağcaqala xarabalıqları indiki Kuşçi, Marneuli bələdiyyəsi yaxınlığında yerləşən orta əsr qalası olmaqla, sonralar Kartli Gürcü krallığının hökmranlığı altında rayona çevrilmişdir.

Azərbaycan da, Gürcüstan da Rusiya Çar İmperiyasının, daha sonra isə Sovet İttifaqının tərkibində idi. 1918-1921-ci illərdə Bakı və Tiflis müstəqil dövlətlərin paytaxtları olub.

4. Diplomatik Münasibətlər

Mərkəzi və Şərqi Avropa xalqları kimi, Azərbaycan və Gürcüstan da 19-cu əsrin ikinci yarısında milli azadlığı yaşadılar. Cənubi Qafqaz müstəmləkələrində ziyalılar arasında narazılığın səbəblərindən biri də yerli kütləvi informasiya vasitələrinin repressiyaları və çar III Aleksandrın dövründə milli məktəblərin sıxışdırılması idi. Bütün region təbii və enerji ehtiyatlarının təchizatçısına çevrildi. Rusiya imperiyasının qərb hissəsindən on minlərlə köçkün Cənubi Qafqaza köçürüldü. Azərbaycan və Gürcüstan əraziləri çar hakimiyyəti tərəfindən Rusiyanın Avropa hissəsindən siyasi müxalifətçilər və milli hərəkat fəalları üçün sürgün yeri kimi istifadə olunurdu.

Bütün bunlara baxmayaraq, Qafqaz ziyalıları gürcü zadəganları və azərbaycanlı din xadimləri əsasında bir sosial qrup kimi meydana çıxdılar. Qafqaz ziyalılarının İvane

Cavaxişvili, Gürcüstanda İliya Çavçavadze, Azərbaycanda Mirzə Axundzadə kimi nümayəndələri milli maarifçilik və mədəni azadlığın qəhrəmanları idilər. Onlar o dövrün ictimai cərəyanlarını tənqid edərək, milli folklorun inkişafı, eləcə də rayon təhsilinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində ictimai təşəbbüsləri dəstəkləyirdilər.

XX əsrin əvvəllərində Rusiya imperiyası daxilində müəyyən liberallaşma nəticəsində Bakıda və xüsusilə Tbilisidə kütləvi informasiya vasitələri mədəniyyəti inkişaf edə bildi.

İbtidai məktəblər yüksəldi və daha çox qafqazlılar Sankt-Peterburq, Odessa və Varşavadakı ali təhsil müəssisələrinə daxil oldular. Bakıdakı neft bumu və Tbilisinin sürətli inkişafı regionun Qərbə "yenidən açılmasına" kömək etdi. 1905-ci ildən Rusiya imperiyasının Avropa hissəsində gedən genişmiqyaslı transformasiya prosesləri şəraitində bir çox gürcü ziyalıları o dövrdə bütün Avropa qitəsini əhatə edən sosialist diskursunda iştirak edirdilər. Noe Jordania, Gegechkori və Chenkeli kimi gürcülər üçün liberallaşma ümidləri Rusiyada sosial-demokratik fəlsəfənin inkişafı ilə bağlı idi. Müsavat Partiyası ətrafında olan M.Rəsulzadə kimi Azərbaycan milli demokratları Rusiya Dumasına seçkiləri siyasi iştirak kimi qiymətləndirərək, Rusiya hakimiyyətinin Qafqaz müsəlmanlarının mədəni inkişafına daha çox diqqət yetirməsinə şərait yaratdılar. [3, s.102]

Bu mübahisələrə baxmayaraq, Azərbaycan və Gürcüstan ümumiyyətlə yaxşı diplomatik münasibətlər saxlayır. Hər iki ölkə müxtəlif iqtisadi və infrastruktur layihələrində, xüsusilə enerji tranziti sahəsində əməkdaşlıq edir ki, bu da ərazi iddiaları ilə bağlı gərginliyi azaltmağa kömək edir.

5.Regional Siyasət

Hal-hazırda Azərbaycan və Gürcüstan arasındakı dinamikaya çox vaxt daha geniş regional məsələlər, o cümlədən Rusiya və Qərblə münasibətlər, enerji siyasəti və təhlükəsizlik problemləri təsir edir.

Lakin 1920-ci ilin yayında bütün Azərbaycanı sovet əleyhinə etiraz dalğası bürüdü. İyunun 6-dan iyunun 18-dək Zaqatala rayonu üsyançı hərəkatın ən mühüm ərazilərindən biri idi. Üsyan rəhbərləri öz hərəkətlərini Gürcüstan hakimiyyəti ilə razılaşdırdılar.

M.D.Hüseynovun Gürcüstan Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbərinə iyunun 15-də göndərdiyi teleqramda qeyd edilir ki, "Gürcüstan hökumətinin agentləri Zaqataladakı əksinqilabi ünsürlərlə birlikdə gürcü komandanlığı adından ayrılmağa çağıran bəyanatlar səpələyiblər. Zaqatala qəzasının Sovet Azərbaycanından çıxarılması və Gürcüstana birləşdirilməsiqərarı qeyd olunmuşdur. Gürcü zabitləri və hərbi birləşmələri müxtəlif adlar altında qabaqcadan Zaqatala sərhədlərinə soxularaq mahalda üsyan hazırladılar...». XI Qızıl Ordu komandanlığının məlumatına görə, gürcü hərbi dairələri Zakatala üsyançıları ilə birləşərək Nux (Şəki) və hətta Qarabağa doğru hərəkət etməyi planlaşdırırdılar.

Üsyanın nəticəsi olaraq qeyd etmək lazımdır ki, iyunun 21-də cəza tədbirləri bəhanəsi ilə Zaqatala qəzasında soyğunçuluğa və bolşeviklərə qarşı zorakılığa görə həbslər başladı. Qırmızı Ordunun əsgərləri və xüsusi idarənin nümayəndələri evlərdə axtarış aparıb, kütləvi həbslər apardılar. Ordu bütün kəndləri dağıdıb, bəzən yalnız qocalar, qadınlar və uşaqlar qalmışdır. Geniş miqyaslı talanlara görə ordu komandanlığı özü bəyannaməsində qeyd etmişdir ki: "Qırmızı Ordu o qədər zəngin bir ərazini tutdu ki, əhali nəinki hərbi hissələrini, hətta özünü saxlaya bilmirdi".

Məğlubiyyətə baxmayaraq, üsyançıları tamamilə məhv etmək mümkün olmadı. Bəziləri meşədə və dağlarda, bəziləri Gürcüstanda gizlənirdi. Hafiz Əfəndi, Müslüm Əfəndi, Aslan-Bek Kardaşev və Bəşir-Bek Qalaciyevin başçılıq etdiyi ayrı-ayrı dəstələr Zaqatalı rayonu ilə həmsərhəd olan Gürcü-Laqodexi bölgəsində yeni üsyan təşkil etmək

üçün fürsət gözləyirdilər. Lakin 1921-ci ilin fevralında Gürcüstan hökuməti devrildi və yerinə bolşeviklər gətirildi. [4, s.202]

Strateji baxımdan Azərbaycan və Gürcüstanın maraqları üst-üstə düşürdü. Münasibətlərin yüksək səviyyədə qurulmasının bir çox səbəbləri var idi. Birincisi, Gürcüstan Azərbaycanın neftini, neft məhsullarını tələb edirdi. İkincisi, Gürcüstan tranzit ölkə kimi Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Azərbaycanın iqtisadi inkişafını təmin edən neft və neft məhsulları Gürcüstan ərazisindən Bakı-Batum ağ neft kəməri və dəmir yolu ilə daşınırdı. Üçüncüsü, müttəfiqlik əldə etmək üçün lazım idi. Bunlardan başqa Cənubi Qafqazda sülh və xarici müdaxilənin qarşısını almaq, Çar Rusiyasının 100 ilə yaxın əsarətindən sonra yeni yaranmış Cənubi Qafqaz dövlətlərinin iqtisadiyyatı, maliyyəsi, pulu, nəqliyyatı və digər sistemləri bir-birinə bağlı idi və bu bağları qısa müddətdə qoparıb təkbaşına hərəkət etmək mümkün deyildi. Azərbaycan SSR ilə Gürcüstan Demokratik Respublikası arasında münasibətlər kəskin və ziddiyyətli idi, bolşevik Rusiyası Azərbaycandan Gürcüstana qarşı təzyiq vasitəsi kimi istifadə edirdi, Azərbaycan bolşevikləri Gürcüstanı bolşevikləşdirməyə cəhd edirdilər. [5, s.9]

6.Nəticə

Tədqiqatlar XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərinin yüksələn xətt üzrə inkişaf etdiyini üzə çıxarıb. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, müstəqilliyin ilk günlərində iki ölkə arasında Borçalı məsələsinə görə münasibətlər gərginləşsə də, dövlətlər razılığa gələrək qarşılıqlı faydalı əlaqələr qurmağa nail olublar.

Diplomatik münasibətlərin növbəti mərhələsi 1921-ci ilin fevralında Gürcüstan Sovet Rusiyası tərəfindən işğal edildikdən sonra başladı və Azərbaycan SSR ilə Gürcüstan SSR arasında münasibətlər dövrü qeyd olundu.

İki dövlətin münasibətləri mahiyyət etibarilə Moskvaya tabe olan ərazilərin münasibətlərinə çevrildi. Araşdırmalar nəticəsində məlum olub ki, problemlərə baxmayaraq, Sovet Rusiyasının işğalına qədər Azərbaycan-Gürcüstan münasibətlərində müsbət dinamika müşahidə olunub.

Son nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, hal-hazırda Borçalı bölgəsi Gürcüstanda Zaqatala bölgəsi isə Azərbaycan dövlətinə məxsusdur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Алиева, И. (2009). *Политическое и социально-экономическое положение азербайджанцев Тифлисской губернии (1846-1917)*. Баку: Тахсил.
2. Gürcüstanın etnik tərkibi: 2014 siyahıyaalınması. (n.d.). Retrieved from http://pop-stat.mashke.org/georgia-ethnic-loc2014.htm
3. Rahmanzadə, Ş. (2013). Azerbaycan-Gürcistan İlişkileri Tarihi Üzerine (1920-1921 Yıllar). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, I, 90–104.
4. Məmmədov, Ə. (2020). Azərbaycanda bolşevik hakimiyyətinə qarşı mübarizə tarixi kitabından (1920-ci il Zaqatala üsyanının materialları əsasında). Bakı, № 3.
5. Ilham, S. (2024). Azerbaijan – Georgian Relations in the Early 20th Century. International Journal of Social Sciences, 4(1), 101–109. https://doi.org/10.55367/ldes3649

REFERENCE

1. Aliyeva, I. (2009). *Political and Socio-Economic Position of Azerbaijanis in the Tiflis Governorate (1846-1917).* Baku: Takhsil. (in Russian)
2. *Ethnic Composition of Georgia: 2014 Census.* (n.d.). Retrieved from http://pop-stat.mashke.org/georgia-ethnic-loc2014.htm (in Azerbaijani)

3. Rahmanzada, Ş. (2013). *On the History of Azerbaijan-Georgia Relations (1920-1921).* Journal of Human and Social Sciences Research, I, 90–104. (in Azerbaijani)

4. Mammadov, Ə. (2020). *From the History of the Struggle Against Bolshevik Rule in Azerbaijan (Based on the Materials of the 1920 Zagatala Uprising).* Baku, No. 3. (in Azerbaijani)

5. Ilham, S. (2024). *Azerbaijan – Georgian Relations in the Early 20th Century*. International Journal of Social Sciences, 4(1), 101–109. https://doi.org/10.55367/ldes3649 (in English)